

SOVET XOKIMIYATI YILLARIDA UZBEKISTONNING XORAZM VOHASIDAGI IQTISODIY, IJTIMOY VA MADANIY XAYOTI (1925-1941 YILLAR) TARIXIY TAXLILI

Quryazov Bekzod G'ayratovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sovet hokimiyati yillarida (1925-1941) Xorazm vohasidagi iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotdagi muhim o'zgarishlar tarixiy tahlil asosida o'rganildi. Maqolada yangi iqtisodiy siyosat (NEP) davridan tortib birinchi besh yillik rejalar davrida amalga oshirilgan industriallashtirish va kollektivlashtirish jarayonlari, madaniy inqilob va ta'lim tizimidagi islohatlari, urbanizatsiya jarayonlari hamda ijtimoiy tuzilishdagi o'zgarishlar tahlil qilindi. Tadqiqotda arxiv hujjatlari, ilmiy adabiyotlar va statistik ma'lumotlar asosida Xorazm vohasining bu davrdagi rivojlanish jarayonlari kompleks yondashuvda ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar: Xorazm vohasi, Sovet hokimiyati, industriallashtirish, kollektivlashtirish, madaniy inqilob, ijtimoiy o'zgarishlar, NEP, 1925-1941 yillar.

KIRISH

XX asrning 20-yillari O'rta Osiyoda, jumladan Xorazm vohasida ham chuqur ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar davri bo'ldi. 1925-yilda milliy-hududiy chegaralash natijasida Xorazm Xalq Sovet Respublikasi tugatildi va uning hududi yangi tashkil topgan O'zbekiston SSR tarkibiga kiritildi. Ushbu o'zgarishlar mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy tizimning tubdan qayta qurilishini boshladi.

1925-1941 yillar davri Xorazm vohasi tarixi uchun alohida ahamiyatga ega, chunki aynan shu davrda mintaqada sovet tizimining barqaror o'rnatilishi, yangi iqtisodiy munosabatlarning shakllanishi, an'anaviy turmush tarzining o'zgartirilishi jarayonlari kuzatildi. Bu davr Xorazm vohasining modernizatsiyasi jarayonining boshlang'ich bosqichi hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi - 1925-1941 yillarda Xorazm vohasidagi iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotdagi o'zgarishlarni tarixiy tahlil qilish va ularning o'zaro bog'liqligini aniqlashdir. Tadqiqotning vazifalari: NEP davrida mintaqadagi iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilish, industriallashtirish va kollektivlashtirish jarayonlarining oqibatlarini baholash, ijtimoiy tuzilish va madaniy hayotdagi o'zgarishlarni o'rganishdir.

ASOSIY QISM

1925-1928 yillarda Xorazm vohasidagi iqtisodiy jarayonlar

1925-yilda milliy-hududiy chegaralash natijasida Xorazm Xalq Sovet Respublikasi tugatilgandan so'ng, mintaqada O'zbekiston SSR tarkibida yangi ma'muriy-hududiy tuzilmaga ega bo'ldi. 1925-yil fevraldan 1938-yil yanvargacha Xorazm okrugi maqomida faoliyat ko'rsatdi.

NEP davrida Xorazm vohasida qishloq xo'jaligining tiklanishi kuzatildi. Dehqonlarning shaxsiy xo'jaliklari rag'batlantirildi va bozor munosabatlari cheklangan doirada tiklantirildi. Shu bilan birga, mintaqada yangi kooperativ tashkilotlar barpo etildi va dehqonlar o'rtasida birlashish g'oyalari targ'ib qilindi.

Sanoat sektorida esa asosan kichik korxonalar va hunarmandchilik ishlab chiqarish faoliyat ko'rsatdi. Paxta ishlab chiqarish va qayta ishlash sanoati mintaqaning asosiy iqtisodiy yo'nalishi bo'lib qoldi. Ammo texnik jihatdan zamonaviy jihozlarning etishmovchiligi tufayli ishlab chiqarish samaradorligi past darajada edi.

1929-1941 yillarda industriallashtirish va kollektivlashtirish jarayonlari

1929-yildan boshlab SSSR bo'ylab amalga oshirilgan industriallashtirish va kollektivlashtirish siyosati Xorazm vohasiga ham tatbiq etildi. Bu jarayonlar mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishini tubdan o'zgartirdi.

Kollektivlashtirish jarayoni: 1930-yillarning boshlarida Xorazm vohasida ham majburiy kollektivlashtirish boshlandi. Shaxsiy dehqon xo'jaliklari kolxozlarga birlashtirildi. Bu jarayon mahalliy aholining katta qarshiligiga uchradi, chunki an'anaviy turmush tarzi va mulkchilik munosabatlari keskin o'zgartirildi.

Kollektivlashtirish jarayonida katta miqdordagi chorva mollar davlatlashtirildi va yirik kolxozlar tashkil etildi. Ammo bu jarayonning dastlabki yillarida qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishda keskin kamayish kuzatildi.

Industriallashtirish jarayoni: Xorazm vohasida industriallashtirish asosan paxta ishlab chiqarish va qayta ishlash sanoatining rivojlantirilishiga qaratildi. Yangi zavodlar va fabrikalar barpo etildi, jumladan:

Urganch tekstil kombinati

Yog'-moy ishlab chiqarish korxonalari

Qurilish materiallari zavodlari

Shuningdek, transport infratuzilmasi rivojlantirildi va yangi yo'llar qurildi. Bular mintaqaning iqtisodiy salohiyatini oshirishga xizmat qildi.

Ijtimoiy tuzilishdagi o'zgarishlar

1925-1941 yillarda Xorazm vohasida ijtimoiy tuzilish tubdan o'zgardi. An'anaviy ijtimoiy tabaqalar (xonlar, bek va amirzadalar) yo'q qilindi va yangi sovet ijtimoiy tuzilishi o'rnatildi.

Urbanizatsiya jarayoni: Mintaqada shaharlarning rivojlanishi va qishloq aholisining shaharlarga ko'chishi kuzatildi. Urganch shahrining aholisi sezilarli darajada ko'paydi va u mintaqaning asosiy sanoat markaziga aylandi.

Ayollar huquqlarida o'zgarishlar: Sovet hokimiyati ayollar huquqlarini kengaytirishga e'tibor berdi. Ayollar ta'lim olish va mehnat faoliyatida qatnashish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Shu bilan birga, an'anaviy oila tuzilishi va nikoh munosabatlari o'zgardi.

Madaniy inqilob va ta'lim tizimidagi o'zgarishlar

1925-1941 yillarda Xorazm vohasida madaniy inqilob deb ataluvchi keng ko'lamli islohatlari amalga oshirildi. Bu jarayonning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat edi:

Ta'lim tizimining islohoti:

Savodsizlikni yo'q qilish kampaniyasi boshlandi

Yangi maktablar va o'quv yurtlari ochildi

O'zbek tilida ta'lim berish tizimi yaratildi

Lotin alifbosiga o'tish amalga oshirildi

Madaniy muassasalar:

Teatrlar va madaniy uylar ochildi

Kutubxonalar tarmog'i kengaytirildi

Yangi gazetalar va jurnallar nashr etila boshlandi

Radio eshittirish tizimi o'rnatildi

Din va an'anaviy qadriyatlarga munosabat: Sovet hokimiyati diniy ta'sirni cheklash siyosatini olib bordi. Ko'plab masjidlar yopildi yoki boshqa maqsadlarda ishlatildi. Diniy ta'lim taqiqlandi va dunyoviy ta'lim tizimi o'rnatildi.

1930-yillarning oxiri va urush arafasidagi holat

1930-yillarning oxiriga kelib Xorazm vohasida sovet tizimi mustahkamlandi. 1938-yil 15-yanvarda Xorazm okrugi viloyat maqomiga o'tkazildi, bu mintaqaning ma'muriy ahamiyatini oshirdi.

Ushbu davrda mintaqada sanoat ishlab chiqarishning o'sishi, qishloq xo'jaligining kolxoz tizimiga moslashishi va madaniy hayotning faollashuvi kuzatildi. Ammo repressiya siyosati natijasida ko'plab mahalliy ziyolilar va rahbarlar hibsga olindi.

1941-yilga kelib Xorazm vohasi Ikkinchi Jahon urushiga tayyorgarlik ko'rish jarayonida ishtirok etdi. Sanoat korxonalari harbiy ishlab chiqarishga o'tkazildi va mahalliy aholi urushga tayyorgarlik ko'rdi.

XULOSA

1925-1941 yillarda Xorazm vohasidagi iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotda sodir bo'lgan o'zgarishlar chuqur va ko'p jihatli xarakterga ega edi. Bu davrda mintaqada sovet tizimining o'rnatilishi, an'anaviy turmush tarzining o'zgartirilishi va modernizatsiya jarayonlarining boshlanishi kuzatildi.

Iqtisodiy jihatdan, NEP davridan industrialashtirish va kollektivlashtirish jarayonlariga o'tish mintaqaning iqtisodiy tuzilishini tubdan o'zgartirdi. Kollektivlashtirish jarayoni bo'yicha qarshiliklar va qiyinchiliklarga qaramay, oxir-oqibat yangi ishlab chiqarish munosabatlari o'rnatildi.

Ijtimoiy jihatdan, an'anaviy tabaqaviy tuzilish yo'q qilindi va yangi sovet ijtimoiy tuzilishi shakllandi. Urbanizatsiya jarayonlari, ayollar huquqlarining kengayishi va ta'lim imkoniyatlarining ortishi muhim ijtimoiy o'zgarishlar bo'ldi.

Madaniy jihatdan, savodsizlikni yo'q qilish, yangi ta'lim tizimini yaratish va madaniy muassasalarni rivojlantirish orqali mintaqaning madaniy darajasi oshirildi. Ammo bu jarayonlarda an'anaviy madaniy qadriyatlarga nisbatan salbiy munosabat namoyon bo'ldi.

Xulosa qilib aytganda, 1925-1941 yillarda Xorazm vohasida sodir bo'lgan o'zgarishlar mintaqaning keyingi tarixiy rivojlanishi uchun muhim asos bo'ldi. Bu davrda barpo etilgan tizim va muassasalar keyinchalik mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o'ynadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Абдурахманов М.М. История Узбекистана (1917-1991). – Ташкент: Узбекистан, 2019. – 412 б.
2. Алимова Д.А. Хоразм vohasining XX asr boshlaridagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi. – Тошкент: Фан, 2020. – 287 б.
3. Жўраев Н.Ш. Ўзбекистонда коллективлаштириш жараёнлари (1925-1932). – Тошкент: Ўзбекистон, 2018. – 356 б.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон тарихи: Совет даври (1917-1991). – Тошкент: Шарқ, 2021. – 445 б.
5. Мирзаев С.С. Хоразм viloyatining ma'muriy-hududiy rivojlanishi. – Тошкент: Муҳаррир, 2019. – 198 б.
6. Рахимов Ф.Б. Ўзбекистонда индустриаллашув жараёнлари (1925-1941). – Тошкент: Фан, 2020. – 329 б.
7. Салимов А.Т. Madaniy inqilob va ta'lim tizimidagi o'zgarishlar. – Тошкент: Академия, 2018. – 267 б.
8. Турдиев Ш.Қ. Ўзбекистон ССР тарихи: Қисқача очерк. – Тошкент: Ўзбекистон, 2021. – 378 б.
9. Хамдамов Б.Р. Хоразм vohasida urbanizatsiya jarayonlari (1920-1940). – Урганч: Хоразм, 2019. – 234 б.
10. Юсупов А.Н. Ўзбекистонда совет хокимиятининг ўрнатилиши ва мустахкамланиши. – Тошкент: Ўзбекистон, 2020. – 412 б.